

PAPER DETAILS

TITLE: İLKÖĞRETİM İLE ORTAÖĞRETİM OKULLARINDA SOSYAL SERMAYENİN KULLANILMA
DÜZEYİNİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜSLERİ DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ

AUTHORS: Cemil Sahin,Sükrü Ada

PAGES: 131-153

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/182909>

**İLKÖĞRETİM İLE ORTAÖĞRETİM OKULLARINDA SOSYAL SERMAYENİN
KULLANILMA DÜZEYİNİN OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA
İNCELENMESİ***

Yrd. Doç. Dr. Cemil ŞAHİN

Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri
Bölümü, csahin29@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Şükrü ADA

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Özet

Bu araştırmanın amacı, sosyal sermayenin ilköğretim ile ortaöğretim okullarında kullanılma düzeylerinin okul yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Bu amaçla, araştırmacı tarafından 45 maddelik veri toplama aracı geliştirilmiştir. Bayburt, Gümüşhane, Trabzon illerindeki 305 okul yöneticisinin görüşleri alınmıştır. Veriler t testi ve tek yönlü varyans analizi yöntemleriyle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; okullardaki sosyal sermayenin bir unsuru “katılıyorum” düzeyinde, diğer unsurlar ise “kısmen katılıyorum” düzeyinde olduğu görülmektedir. Okullardaki sosyal sermaye düzeyleriyle ilgili olarak “okul türü”, “cinsiyet”, “eğitim düzeyi” ve “yönetici şekli” değişkenlerinde anlamlı fark gözlenirken; “okul büyüklüğü” ve “çalışma yılı-kıdemi” değişkenlerinde anlamlı fark tespit edilememiştir. Sosyal sermayenin okullardaki düzeyinin, “okul türü” değişkeni bazında ilköğretim okul yöneticilerine göre “iyi düzeyde”, ortaöğretim yöneticilerine göre ise “orta düzeyde”dir. “Cinsiyet” değişkenine göre, erkek yöneticiler iyi, bayan yöneticiler ise orta ve daha alt seviyede olduğunu beyan etmektedirler. “Eğitim düzeyi” değişkeni açısından, lisans mezunları iyi, lisansüstü mezunu yöneticiler ise orta düzeyde olduğunu düşünmektedirler. Okullardaki sosyal sermaye düzeyini okul müdürleri iyi, müdür yardımcıları orta seviyede görmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Güven, Sosyal Ağlar, Norm ve Değerler.

**INVESTIGATING THE LEVELS OF USING SOCIAL CAPITAL IN PRIMARY AND
SECONDARY SCHOOLS ALONG WITH THE VIEWS OF SCHOOL ADMINISTRATORS**

Abstract

The purpose of this research is to be able to social capital using levels in elementary and secondary schools examination of according to the views of school principals. For this purpose, data gathering tools were developed – 45 items for social capital– by the researcher. The data was analyzed t test and one-way variance methods. According to the results of the research; it is seen that one element of social capital is in “I agree” level, other elements are in “I partially agree” level. Regarding social capital level of schools, it is seen that there is a significant difference in the variables of “school type”, “gender”, “educational level” and “administrator mode”, yet, no considerable difference is defined in the variables of “school size” and “working year(s) - seniority”. As for the levels of social capital in schools, they are in “good level” according to primary school administrators in terms of “school type” variable and in “medium level” according to secondary school administrators. It is stated in terms of “gender” variable that male administrators are “good” and female administrators are “medium” and “lower” levels. They think that bachelors have “good”, master’s degree graduates and Ph. D. graduates have “medium” levels in terms of “educational level” variable. Social capital level are considered “good” by school managers and “medium” by assistant school managers.

Key Words: Social Capital, Trust, Social Networks, Norms and Values.

* Bu makale 7. Eğitim Yönetimi Kongresinde bildiri olarak sunuldu.

Giriş

Esas olarak, gelir ve kazanç akışı gibi, yarar akışı sağlayan varlık birikimi (Krishna ve Uphoff, 2002) olarak ifade etmekte olan “sermaye” kavramını ekonomiye kazandıran Marx, sermaye olarak doğrudan ekonomik değer ifade eden unsurları kastetmektedir. Marx’ a göre sermaye, üretim sürecinde arta kalan değeri ifade eder. Lin (1999), bu yaklaşımı “klasik sermaye kuramı” olarak görmekte ve sermayenin temelde, artı değer ve geri dönüşümü mümkün olan bir yatırım olduğunu ileri sürmektedir. “Fiziki sermaye” yi oluşturan ve klasik iktisat yaklaşımında yer alan emek, sermaye, girişim ve doğal kaynaklardan oluşan dört temel üretim faktörü ile çağdaş dünyanın ekonomik olgularını açıklayabilmek, çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerin gelişmişliğini sadece fiziki sermaye birikimine, gelişmemiş ülkeleri ise sadece fiziki sermaye yetersizliğine bağlayarak açıklamak mümkün değildir. Bu nedenle ekonomik gelişmeye ve büyümeye doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan, her türlü maddi ve maddi olmayan; örgütsel, politik, çevresel, entelektüel, kültürel, beşeri, bilimsel, teknolojik ve sosyal unsurlar sermaye olarak kabul edilmektedir (Berber, 2006). Diğerlerinin yanı sıra işletme örgütleri için en önemli sermaye çalışanlarından dolayı, sahip olduğu sosyal sermayedir.

Eğitim örgütleri, insan yoğun örgütlerdir. Yani insanların etkileşimi sonucu eğitimsel çıktılarının olduğu örgütlerdir. İşletme örgütlerinden farklı olarak eğitim örgütlerinde ağırlıklı olarak bilişsel (cognitive) faaliyetler yürütülmektedir. Bu durum insan faktörüne vurgu yapmakta, sosyal sermayenin önemini daha fazla artırmaktadır. Öğrenci özellikleri, çevre koşulları, öğrencilerin sosyo-ekonomik durumları, ailedeki birey sayısı gibi çok sayıda değişken göz önünde tutulsa bile bunlar, okullar arasındaki başarı farklılıklarını yeterince açıklayamaz. Örneğin bir okul yöneticisinin yönetim bilgi, becerileri ve yeterlikleri, o okulu diğerlerinin önüne geçirebilmektedir. Yine öğretmenlerin bilgi, becerileri ve yeterlikleri de aynı şekilde, çalıştıkları okul örgütünü farklı kılabilmekte ve eğitim kalitesini artırabilmektedir. Okul örgütündeki eğitici olmayan personel ve yardımcı hizmetlilerin de o okulun ürünleri üzerinde,-bazen doğrudan bazen de dolaylı - etkileri vardır. Günümüzde bir çok eğitimci, yeni gelişmelerinde etkisiyle, hızla gelişen ülkelerin ihtiyaç duyduğu insan gücünü karşılamak için, eğitim sistemlerinde değişimi vurgulamaktadır (Ada ve Şahin, 2009).

Genel bir tanımlama yapılacak olursa sosyal sermaye; kişiler arası ilişkileri düzenleyen ve yöneten, ekonomik ve sosyal gelişmeye katkı yapan kurallar, değerler, davranışlar ve ilişki ağlarıdır (Grootaert ve Bastelaert, 2002). Birey olarak sahip olunan iyi ya da kötü özellikler, parçası olduğumuz toplumun karakterini de oluşturmaktadır. Toplum, kendisini oluşturan bireylerin nitelikleri ile anılır. Yaşadığımız toplumun pozitif özelliklerle anılması ve bunun getirileri olarak sosyal ve ekonomik yönden kalkınabilmesi, özünde insana bağlıdır. Modern toplum ve ekonomi anlayışı bireyi yalnızlaştırdığı, bazı açmaz ve sorunlar içerdiği, yabancılaşmaya yol açtığı için sürekli eleştiri konusu olmuştur. Modern toplumun

önemsemediği, çoklukla küçümsediği ilişkiler ve ağlar, bir bakıma toplumları tekrar geleneksel dönemin değerlerini yeniden keşfetmeye götürdü. İşte bu gerçekler ışığında sosyal sermaye kavramı iktisadi sermaye kavramı kadar önemli bir kaynak olarak son yıllarda etkin bir kullanım alanı edinmiş, sosyal bilimlerin her alanında sıklıkla bahsedilen anahtar bir kavram olmuştur (Şan, 2007).

Sosyal sermaye, bireyler ve toplum arasında işbirliğini ve dayanışmayı artıran, çok önemli, informal bir değerdir. Ekonomik alanda, işlem maliyetlerini düşürürken, siyasi alanda hükümetlerin ve modern demokrasinin başarısı için gerekli olan birlikte yaşamın çeşitliliğini ve kalitesini yükseltmektedir (Fukuyama, 2000). Grootaer ve Bastelaer (2002), sosyal sermayenin göstergeleri üzerinden şu temel unsurlara vurgu yapmaktadır: Yerel birlikler ve ağlar, güven ve normlar, birlikte hareket edebilme. Dale (2005) de sosyal sermayeyi oluşturan bileşenleri sözleşme, güven, ortaklaşa hareket, ortak normlar, bilginin yayılması ve paylaşılan gelecek anlayışı olduğunu belirtir (Öğüt ve Erbil, 2009).

Alan yazında genel olarak sosyal sermayenin güven (trust), karşılıklılık (reciprocity), ağlar (networks), birlikler (associations), birlik veya grup üyeliği, normlar ve ortak (collective) faaliyet kavramlarına dayalı olarak tanımlandığı (Tüylüoğlu, 2006) ve bunlarında sosyal sermayenin unsurlarına kaynaklık ettiği görülmektedir. Sosyal sermaye kavramının ilk defa Lyda J. Hanifan tarafından, eğitim çalışmalarında kullanıldığı görülmektedir. Daha sonraki sosyal sermaye çalışmaları da eğitim üzerinden yürütülmüştür. Sosyal sermayenin Ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarla ilişkisi, eğitim çalışmalarından keşfedilmiştir. Bir bakıma sosyal sermaye, varlığını ve gelişimini eğitime borçludur denilebilir.

Sosyal sermayenin önde gelen kuramcılarından Putnam' ın (1993a,1995b, 2000, 2004) çalışmaları "siyaset bilim" ve "eğitim yönetimi" üzerinde yoğunlaşırken; Bourdieu (1986, 1989) ve Coleman (1988, 1990, 1994), eğitim sosyolojisini etkilemişler ve sosyal sermayenin eğitime etkisinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle Coleman' ın bu alandaki çalışmaları dikkate değerdir. Coleman (1988), Amerika' da ortaokullardaki siyah öğrencilerin performansını incelediği çalışmasında; geleneksel olarak, sosyologlara göre ekonomik ve sosyal açıdan iyi konumlanmış ailelerin çocuklarının, kendilerine göre daha elverişsiz ortamlardan gelen çocuklardan daha başarılı oldukları, görülmektedir. Ailelerin kültürel ve ekonomik sermayeleri, çoğunlukla çocuklarının beşeri sermayelerine – ki bunlar, bilgi yetenek ve vasıflardır- yansımaktadır. Coleman Katolik okullarında benzer geçmişleri ve birbirine yakın yetenekleri olan çocuklar arasında, okuldan ayrılma oranının daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Çocuğun başarısında dine dayalı okulların etkisinin olduğunu doğrulayan bu çalışmasını, özel ve devlet okullarındaki azınlıkların performansı üzerine yaparak (Field, 2008: 31) ortaya koymuştur.

Son yıllardaki çalışmalar, sosyal sermayenin eğitime dayalı sonuçlarla yakından ilgili olduğunu göstermiştir. Sosyal sermaye ve eğitime dayalı başarı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan 14 tanesinde, çoğunlukla olumlu bir ilişki

bulunmuştur (Dika ve Singh, 2002). Eğitim insan sermayesini artırdığı gibi, sosyal bütünlüğü artıracak ortak normları ve düzenlemeleri aşılmasıyla, ekonomik kalkınmaya da etki edebilmektedir. Bu bağlamda araştırmacı Dinda (2008), Türkiye de dahil, altmış üç ülkeyi kapsayan araştırmasında, eğitim sürecinden geçmiş insanların sosyal birliktelikler oluşturmalarını, kendilerini diğerleri için adanmasını ve böylelikle sosyal dokunun örülmesini olanaklı kılan diyalog ve görüşme ile ilgili oldukları sonucunu ortaya koyarak; sosyal sermayenin hem oluşturulmasına, hem de sosyal sermayenin toplum üzerindeki olumlu etkilerine işaret etmektedir.

Sosyal sermayenin unsurlarından biri olan ağlar ve ağ içerisinde aktarılan bilginin süreçlere dahil edilmesiyle sosyal sermayenin, öğrenmenin kolektif süreçlerini iyileştirmesiyle birlikte, yenilik yapabilme gücü üzerinde de bir etkiye sahiptir (Canbey Özgüler, 2006; Altan, 2007). Eğitimli insanların ve onların oluşturduğu toplumların gönüllü sosyal etkinliklere daha etkin katıldıklarını, daha sosyal olduklarını; iletişime, değişime ve çevresiyle uyuma dönük bir davranış tarzına sahip; kurumsal ve toplumsal güven düzeyleri daha yüksek; grup içindeki bağları ile işbirliğine daha eğilimli oldukları, yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Eğitimin sağladığı ortamlarda birlikte büyüyen ve arkadaşlık ilişkileri kuran bireyler, aralarındaki bağı uzun zaman koparmayarak, farklı sosyal topluluklarda olsalar bile, sosyal sermayenin unsurlarına katkı yaparak, sosyal sermayenin oluşmasına imkan sunarlar. Bundan hareketle, bireylerin sosyal iletişim ağları, güven ve sosyal normlar ile eğitime dayalı performansları arasında yakın bir ilişki olduğu kanısına varılabilir.

Sonuç olarak, örgütsel sosyal sermaye, sahip olunan maddi ve manevi kaynakları örgütün amaçları doğrultusunda, en verimli biçimde kullanılması için, örgüt içerisindeki işgörenler ile mevcut birimler ve örgüt dışındaki diğer aktörlerle işbirliğini ve eşgüdümü artırır. Yeni kaynakların üretilmesini, yeni kaynaklara ulaşılmasını, yeni fırsatların yakalanarak değerlendirilmesini mümkün kılacak etkileşimlerin sağlanması ve sürdürülmesi sonucunda bir takım kazanım elde edilmesini sağlar (Öğüt ve Erbil, 2009: 83).

Okul örgütlerinin insan yoğun örgütler olması, toplumun hemen her kesimiyle bir yönüyle ilişki içinde olması, sosyal sermayeyi oluşturan güven, ilişki ağları, normlar, ilgi ve katılım ile karşılıklılık unsurları, okul örgütlerin de zorunlu olarak olması gereken durumdur. Bu nedenle okul örgütleri, hem sosyal sermayenin unsurlarını öğrenmekle hem de sosyal sermayenin ilgili aktivite öğelerini anlamakla büyük bir fırsat yakalayabilirler. Okul örgütlerinde yönetici, öğretmen, eğitici olmayan personel, öğrenciler, veliler ve çevre örgütlerindeki aktörlerin geliştirdiği ilişki ve iletişim ağlarının niteliği, bu aktörlerin temel değerlerine ve algılama biçimlerine bağlıdır. Okul örgütlerindeki bu aktörlerin kendi aralarındaki ilişkileri, okul örgütündeki sosyal sermaye düzeyine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Okulların etkili veya etkisiz bir örgütsel ilişkiye sahip olmasında bu ilişkiler önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle okul örgütlerinde sosyal sermayenin bileşenleri

üzerinde durulması ve yüksek düzeyde sosyal sermaye oluşumunun sağlanması gerekmektedir.

Ortak hedefler, referans çerçeveleri ve yerleşik güven ilişkileri sayesinde bilginin etkin paylaşımının sağlanması; çok kıymetli örgütsel bilginin korunmasına imkan vermesi; örgütsel istikrar ve anlayış birliğini sağlama sürecinde sıkı bir kenetlenme oluşturmaları; güven ve işbirliği ruhuna bağlı olarak her türlü maliyetin düşürülmesinin sağlanması, sosyal sermayenin okul örgütüne sağladığı yararlar olarak (Cohen ve Prusak, 2001) düşünülmektedir. Bununla beraber sosyal sermayenin, okullardaki sorunların çözümüne ve okulun geliştirilmesi katkı yönünde etkili kullanılmasında, okul yöneticilerinin görev ve sorumluluğu büyük önem arz etmektedir. Sosyal sermayenin okulun yönetim, eğitim ve ortama ilişkin süreçlerinde bir katma değer olarak örgütün amaçlarına katkı yapması beklenir. Ancak, okul örgütünde sosyal sermaye ve onun bileşenlerinin varlığının farkında olan ve bu sermayeyi okulun amaçlarının gerçekleşmesinde kullanabilecek okul yöneticilerine ihtiyaç olduğu da açıktır. Okul yöneticilerince sosyal sermayeye yatırım yapılması ve bu mesleğin kurumsallaşmasına destek olması, okuldaki yönetici, öğretmen, eğitici olmayan personel ve öğrenciler gibi farklı öğelerin başarılı etkileşimine, öncelikli olarak ta okulun örgütsel yapısına bağlıdır. Okul örgütleri sosyal sermayelerini okulda güveni tesis etmek, örgüt üyelerinin karşılıklı olarak iletişimde bulunmalarına zemin hazırlamak, üyelerin bir araya gelebilecekleri sosyal ortamları ve zamanları tesis etmek, örgütsel kültürün bir unsuru olan örgütsel hikayeleri yaygınlaştırmak ve işbirliğini özendirmek suretiyle artırılabilir (Töremen, 2002: 572). Özellikle örgütsel hikayelerin yaygınlaştırılması örgüt içerisinde sosyalleşme, bütünleşme, uyum ve örgüte karşı geliştirilen olumlu duygularla sosyal sermayenin geliştirilmesi, korunması (Ekinci,2010: 80) ve artırılmasında önemli bir işleve sahiptir.

Okul örgütleri sahip oldukları sosyal sermaye birikimi ile orantılı olarak, güçlü kurumsal ve toplumsal değer sistemleri, personelde gönüllü yükümlülükler ve aktif sosyal bağlar oluşturarak örgütsel amaçlara ulaşmada önemli kazanımlar elde edilebilir. Ancak okul örgütleri amaçlarına ulaşmanın yanında, topluma yönelik ürettikleri sosyal sermaye ile önemli bir toplumsal görevi yerine getirmiş olurlar. Töremen (2002: 571)' e göre, okul örgütünde sosyal sermayeyi geliştirmede okul yöneticisinin üç önemli görevi yerine getirmesi gerekmektedir. Bu görevler; sosyal sermayeyi canlandıracak davranışlarda bulunmak; yani, güven telkin etmek, yoğun ve derin ilişkiler kurmak, işgörenlere destek olmak adaletli davranmak. Okulda ortak etkinlikler düzenleyerek, zaman ve mekan unsurlarının olabildiğince paylaşılmasıyla nitelikli ilişkiler geliştirmek. Okuldaki faaliyetlerde herkesin sorumluluk almasını sağlayarak, aidiyet duygusunu geliştirmektir.

Problem Durumu

Örgütler, mal ve hizmet üreten örgütler olarak ikiye ayrıldığında, okullar hizmet üreten insan yoğun örgütlerdir. Örgütler kuruluş amaçları doğrultusunda çaba gösterirler. Günümüzün başarılı işletmeleri, mal ve hizmet üretmek için klasik

girdilerinin (fiziksel unsurlar, finansman, işgücü,) yanı sıra, sosyal sermayelerini de etkin olarak kullanmaktadırlar. Örgütsel yetersizliklerini ve verim problemlerini, sosyal sermayeleri ile çözen işletmeler gibi okul örgütleri de başarı için bu sermayeyi kullanmak zorundadır.

Her işletme yöneticisi gibi okul yöneticileri de örgütlerinin verimini artırarak başarıya ulaşması için çaba gösterirler. Yöneticiler, başarı için mevcut her enstrümanı kullanmak mecburiyetindedirler. Günümüz şartlarında okul örgütünün başarısı, geleneksel unsurların ötesinde, sosyal sermayenin etkin kullanımına bağlıdır. Sosyal sermayenin özünü oluşturan bilgi ve insani ilişkilerin niteliği, diğer örgütlere nazaran, okul örgütlerinde daha büyük bir öneme sahiptir. Bir bakıma okullar, sosyal etkileşim, karşılıklık ve ilişkilerin; insani öğelerin, bilgi ve bilgi teknolojilerinin aktif bir bileşkesidir. Bu yönüyle sosyal sermayeye sahip okulların kurumsal amaçlara ulaşma dereceleri daha yüksek olacaktır.

Okullar, kültürün şekillendirdiği bir örgüt yapısına sahiptir (Çelik,2000). Kültürü oluşturan öğelere bakıldığında güven, aidiyet, katılım, bağlılık, işbirliği, norm ve değerler sosyal sermayeyi oluşturmaktadır. Yöneticilerin, öğretmenlerin, öğrencilerin, eğitici olmayan personelin, veli ve diğer çevre unsurlarının etkileşimi ve işbirliği bu değerlerin okul kültürünü şekillendirmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu değerlerin farkında olması beklenen okul yöneticilerinin, okullarında sosyal sermayenin yerleşmesi ve gelişmesi için çaba harcaması gerekmektedir. Sosyal sermayenin yüksek olduğu okul örgütlerinin başarıya ulaşmada ve diğer okullara göre fark oluşturup rekabet edebilmede üstünlük sağlayacağı açıktır. Aynı zamanda sosyal sermayenin örgüte sağladığı birikim, yenileşme, güven, aidiyet ve işbirliği okulun daha insancıl ve yaşanabilir bir ortam olmasına imkan sunar. Bu ortam okul örgütünün nitelik ve etkililiğini artırmasına büyük katkı yaparak, işgörenlerin iş doyumuna ve okulun amaçlarına ulaşmasına yardım eder.

Okullarda sosyal ilişkilerin belirleyici olmasından dolayı sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi ve bu sermayenin okul örgütünün amaçlarını gerçekleştirmesine yapabileceği katkılar ile ilgili bilimsel çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda sosyal sermayenin ilköğretim ve ortaöğretim okullarındaki düzeyi ve aralarındaki farkların belirlenmesi, yöneticiler açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; sosyal sermayenin ilköğretim ile ortaöğretim okullarında kullanılma düzeylerinin okul yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

1. İlköğretim ve ortaöğretim okulları yöneticilerinin görüşlerine göre okullardaki sosyal sermaye düzeyi nasıldır?
2. İlköğretim ve ortaöğretim okulları yöneticilerinin okullarındaki sosyal sermaye unsur ve değerlerine katılma düzeyi nasıldır?

3. İlköğretim ve ortaöğretim okullarında sosyal sermaye düzeylerine ilişkin yöneticilerin görüşleri arasında;

- a) Okul türü,
- b) Okul büyüklüğü (öğrenci sayısı olarak),
- c) Cinsiyet,
- d) Eğitim düzeyi,
- e) Yöneticilik şekli,
- f) Mesleki kıdem bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Bu araştırma; 2010-2011 öğretim yılında Bayburt, Gümüşhane ve Trabzon illerinden evren ve örneklem olarak alınan ilköğretim ve ortaöğretim okullarıyla ve bu okullardaki yönetici görüşleriyle sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli: Bu araştırma deneysel araştırmalara göre desenlenmiştir. Deneysel araştırmalar; araştırma problemi hakkında gözlem, mülakat, anket, test ve diğer ölçme araçlarıyla toplanan geçerli ve güvenilir verilere dayanır. Deneysel araştırmalar, tarama çalışmaları ve deneysel araştırma desenleri olmak üzere ikiye ayrılırlar (Ergün, 2012). Bu araştırma tarama desenlerinden ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmış ve uygulanmıştır. İlişkisel tarama modelleri; iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 1998). İlişkisel tarama modeli de kendi içinde korelasyon ve karşılaştırma olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu araştırma karşılaştırma türü ilişkisel tarama modelinde yapılmıştır.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evreni, Gümüşhane, Bayburt ve Trabzon il merkezlerindeki ilköğretim ve ortaöğretim okulları ile Trabzon ili Akçaabat ilçe merkezindeki ilköğretim ve ortaöğretim okul yöneticileri olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada “olasılıksız, amaçlı örnekleme” yöntemi benimsenmiş olup, çok sayıda deneğe ulaşmak hedeflenmiştir. Araştırmada, 99 ilköğretim ve 56 ortaöğretim olmak üzere toplam 155 okuldaki 481 yönetici araştırmanın evrenini oluştururken, örnekleme 368 (%77) yönetici oluşturmaktadır. Dağıtılan 368 veri toplama aracından toplanabilen veri toplama aracı ise 305 dir. Örneklemin yüksek bir oranda tutulmasının sebebi, güvenilirliği ve geçerliliği yüksek veriler elde etmektir. Analizlerde kullanılan veri toplama araçlarının, dağıtılan veri toplama araçlarına oranı % 82.9 dur. Bu rakam, aynı zamanda anket sayısının, anketteki soru sayısının 2, 5 hatta 10 katına kadar olabileceğini ifade eden görüşe uygundur (Naktiyok ve Küçük, 2003).

Veri Toplama Araçları

Uygulamaya dönük olmak üzere sosyal sermaye ile ilgili beş faktöre yönelik 52 madde belirlenmiştir. Bu maddeler likert tipi beşli derecelendirme ölçeğine göre hazırlanmıştır. Araçta “Hiç Katılmıyorum” a 1, “katılmıyorum” a 2, “Kısmen Katılıyorum” a 3, “Katılıyorum” a 4 ve “Kesinlikle katılıyorum” a 5 puan verilerek,

toplam puanlar hesaplanmıştır. Sosyal sermaye veri toplama aracından alınabilecek en yüksek puan 225 iken, en düşük puan ise 45 dir. Bu çalışmada yöneticilerin sosyal sermaye genel puan ortalaması 157.82 ve standart sapması 46.82 olarak hesaplanmıştır. Sosyal sermaye genel puan ortalamasının bir standart sapma alt sınırı olan 111.00 puan altında puan alan okullar “düşük” sosyal sermaye düzeyine sahip, 111.00 ile 157.82 puan arası alanlar “orta”, 157.82 ile 204.64 arası puan alanlar “iyi” ve 204,64 ve yukarısı puan alanlar ise “yüksek” sosyal sermaye düzeyine sahip olarak değerlendirilmiştir. Veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları bu 52 madde üzerinden yapılmıştır.

Güvenirlilik: “Denemelik veri toplama aracının” güvenirliği (iç tutarlılığı) madde analiziyle yapılmıştır. Madde analizinde, hem alt%27-üst%27 grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi ve hem de madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi yapılmıştır. Ayrıca, Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı ile de veri toplama araçlarının güvenirliği hesaplanmıştır.

Denemelik 158 veri toplama aracı Trabzon İl merkezi ve Akçaabat ilçe merkezindeki okullardaki yöneticilere uygulanmıştır. Sosyal sermayelere yönelik, denemelik veri toplama aracıyla elde edilen toplam puanlara göre oluşturulan alt ve üst grupların madde ortalama puanları arasındaki farkın t-testi analizi sonuçları $p>0.05$ olan ve korelasyon katsayıları $r=0.30$ dan küçük olan maddelerin, ölçülmek istenen durumun ölçülmesine çok az katkıda bulunduklarına karar verilmiş ve bu maddeler veri toplama araçlarından çıkarılmıştır. Ayrıca, veri toplama araçlarına uygulanan faktör analizi sonucuna göre de bazı maddeler, araçlardan çıkarılmıştır. Bunun sonucunda 52 madde olan sosyal sermaye veri toplama aracı 45 maddeye indirilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda sosyal sermayenin madde-toplam korelasyonu göz önünde bulundurularak, veri toplama aracının maddelerinin güvenirlikleri bulunmuştur. Genel olarak, madde-toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, .20 ile .30 arasında kalan maddelerin zorunlu görülmesi durumunda teste alınabileceği ve .20 den daha düşük maddelerin ise teste alınmaması gerekmektedir. Bu çalışmada sosyal sermaye veri toplama aracının t değerleri $p=0.001$ düzeyin de anlamlı olup, tüm maddeler için madde-toplam korelasyonları sosyal sermaye veri toplama aracı için .52-.77 arasında değişmektedir. Madde-toplam korelasyonu sonuçlarından hareketle, sosyal sermaye veri toplama aracıda yer alan maddelerin güvenirliklerinin yüksek olduğu, benzer davranışları ölçmeye yönelik oldukları ve ayırt edici bir özellikte oldukları anlaşılabılır.

Sosyal sermaye veri toplama aracının güvenirlik çalışması için 158 kişilik ve 45 madde üzerinden ölçülen iç tutarlılık katsayısı cronbach alpha ($\alpha = .96$) olarak hesaplanmıştır. Bu yüksek düzeydeki değerden hareketle, veri toplama aracının oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Sosyal sermaye veri toplama aracının faktör bazındaki iç tutarlılık katsayıları, “Okul Örgütünde Güven” ile ilgili ifadeler için .72; “Okul Örgütünde Norm ve Değerler” ile ilgili ifadeler için .76; “Okul Örgütünde İlgı,

Etkileşim ve Katılım” ile ilgili ifadeler için .85; “Okul Örgütünde Bağlılık ve Aidiyet” ile ilgili ifadeler için .80 ve “Okul Örgütünde Sosyal Ağlar” ile ilgili ifadeler için .77 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, bu beş unsuru değerlendirmeye alan iç tutarlılık katsayısı da 45 madde üzerinden ölçülene yakın olup ($\alpha = .91$) olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Geçerliliği:

Geçerliliğin olabilmesi için, örneklem büyüklüğünün korelasyonun güvenilirliğini sağlayacak kadar büyük olması önemlidir. Bu araştırmada örneklem 305 kişiden oluşmaktadır. Bununla iyi düzeyde bir örneklem sayısına karşılık geldiği görülmektedir. Örneklem büyüklüğü içinde dikkate alınacak olan denek madde oranının ise 1/5 ve daha yukarı düzeydedir.

Veri toplama aracı Trabzon ili ve Akçaabat ilçesindeki ilköğretim ve ortaöğretim okullarındaki 158 yöneticiye uygulanmış, elde edilen verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığını Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett’in Sphericity testiyle incelenmiştir (Alpar, 2010; Büyüköztürk, 2010). Sosyal sermaye veri toplama aracının KMO katsayısı .91 ve Bartlett’in Sphericity testi (Approx Chi-Square =4766,560) $p<0.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuşlardır. Veri toplama araçlarındaki maddelerin madde toplam korelasyonlarına bakılarak .30 altında kalan maddeler ile ilk etap faktör analizi sonucunda farklı gruplarla birleşen ancak, içerik olarak uygun olmayan maddeler araçtan çıkarılmıştır. Farklı gruplarla birleşen ve içerik olarak da uygun olan maddeler, o gruba aktarılarak düzenlenmiştir. Buna göre sosyal sermaye ile ilgili 45 madde için faktör analizi yapılmıştır.

Tablo 1: Sosyal Sermaye Ölçeği Maddelerinin Faktör Analizi İçin Açıklanan Toplam Varyans Yüzdeleri

Başlangıç Öz Değerleri				Kareler Toplamı Çıkarımı			Toplam Karelerin Rotasyonu		
Faktörler	Toplam	Varyans Yüzdesi	Toplanmış Varyans Yüzdesi	Toplam	Varyans Yüzdesi	Toplanmış Varyans Yüzdesi	Toplam	Varyans Yüzdesi	Toplanmış Varyans Yüzdesi
1	17.418	38.707	38,707	17.418	38.707	38,707	6,518	14,484	14,484
2	2.966	6.590	45,297	2.966	6.590	45,297	5,911	13,135	27,619
3	2.101	4.670	49,966	2.101	4.670	49,966	5,728	12,730	40,349
4	1.593	3.541	53,507	1.593	3.541	53,507	4,779	10,619	50,968
5	1.496	3.324	56,831	1.496	3.324	56,831	2,638	5,863	56,831
6	1.478	3.284	60,115						
7	1.270	2.823	62,938						
8	1.216	2.703	65,641						
9	1.067	2.371	68,011						
10	.937	2.083	70,095						
11	.882	1.960	72,055						
12	.833	1.850	73,906						

Faktör analizine tabi tutulan 45 sosyal sermaye maddesinden, özdeğeri (eigenvalue) 1'in üzerinde olan dokuz (9) faktör elde edilmiştir. Özdeğeri 1'in üzerinde olan faktörlerin varyansının toplam varyansı açıklama yüzdesi % 68,011 olarak bulunmuştur(Tablo 1).

Tablo 2: Sosyal Sermaye Veri Toplama Aracı Faktör Yükleri

Madde No	Faktörler				
	Faktör-1	Faktör-2	Faktör-3	Faktör-4	Faktör-5
M1	.764				
M2	.751				
M3	.748				
M4	.745				
M5	.713				
M6	.685				
M7	.667				
M8	.617				
M9	.599				
M10		.732			
M11		.638			
M12		.637			
M13		.629			
M14		.623			
M15		.619			
M16		.614			
M17		.606			
M18		.596			
M19		.522			
M20		.461			
M21		.351			
M22			.677		
M23			.669		
M24			.656		
M25			.630		
M26			.602		
M27			.588		
M28			.585		
M29			.570		
M30			.485		
M31			.449		
M32			.394		

İlköğretim İle Ortaöğretim Okullarında Sosyal Sermayenin Kullanılma Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Görüşleri Doğrultusunda İncelenmesi

M33	.713	
M34	.711	
M35	.622	
M36	.619	
M37	.569	
M38	.509	
M39	.476	
M40	.434	
M41		.732
M42		.721
M43		.605
M44		.463
M45		.369

Ancak, dokuz faktörün belirlenen alt boyutlar için fazla olması, özdeğer (eigenvalue) yerine faktör sayısı belirleme (number of factors) seçeneğinin kullanılmasıyla, beş faktör elde edilmiştir. Elde edilen birinci faktör, yükleri.599 (.60) ile 764 (.76) arasında değişen ve “Okul Örgütünde Güven” ile ilgili ifadeleri temsil eden, toplam dokuz maddeden oluşmaktadır. İkinci faktörün yükleri .35 ile .72 arasında değişmektedir. Bu faktör “Okul Örgütünde Norm ve Değerler” ile ilgili ifadeleri içeren 12 maddeden oluşmaktadır. Üçüncü faktörün yükleri .39 ile .68 arasındadır. Bu faktör “Okul Örgütünde İlgi, Etkileşim ve Katılım” ile ilgili ifadeleri temsil eden toplam 11 maddeden oluşmaktadır. Dördüncü faktörün yükleri .43 ile .71 arasındadır. Bu faktör “Okul Örgütünde Bağlılık ve Aidiyet” ile ilgili ifadeleri içeren sekiz maddeden oluşmaktadır. Beşinci faktör, yükleri .37 ile .73 arasında değişen ve “Okul Örgütünde Sosyal Ağlar” ile ilgili ifadeleri temsil eden, toplam beş maddeden oluşmaktadır (Tablo 2). Bundan hareketle, sosyal sermaye ile ilgili yapılan faktör analizi sonuçları, veri toplama aracının içerik ve yapı geçerliliğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Geliştirilen bu veri toplama aracı adı geçen illerdeki okul yöneticilerine iki haftalık bir sürede uygulanmış ve dört haftalık bir sürede veriler elden toplanmıştır. Araştırmanın bulguları ve bu bulgulara göre yapılan yorumlar, bu veriler üzerinden değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi: Araştırmada elde edilen verilerle bilgisayar ortamında bir veri tabanı oluşturulmuştur. Analiz yapılırken, veriler kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve SPSS 15.0 for Windows Evaluation Version paket programından yararlanılmıştır. Verilerin analizinde frekans, yüzde ve aritmetik ortalama teknikleriyle okulların sosyal sermaye düzeyleri belirlenmiştir. Bu tür araştırmalar değişkenlik çözümlemesi (F), t-testi, varyans analizi ve kay kare gibi tekniklerle yapılmaktadır (Köycü, <http://www2.aku.edu.tr>).

Sosyal ve entellektüel sermaye düzeylerinin okul türü, okul büyüklüğü, cinsiyet, eğitim düzeyi, yönetici şekli ve çalıştığı yıl (mesleki kıdem) değişkenleri

açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için, ikili karşılaştırmalarda bağımsız örneklem t-Testi ve ikiden çok kategorili olan değişkenlerin karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Ortaya çıkan anlamlı farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek içinde Tukey's HSD çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Bulgular

İlköğretim ve ortaöğretim okul yöneticilerinin görüşlerine göre okullardaki sosyal sermaye düzeyi Tablo 3' de verilmiştir. Tablo 3' den anlaşılacağı üzere, toplam yöneticilerin % 54.8' ini oluşturan 166 kişi ilköğretim okulu yöneticisi oldukları ve puanlarının aritmetik ortalamasının 171.95, standart sapmasının ise 38.50 olduğu; % 45.2'sini oluşturan 137 kişinin ise ortaöğretim okul yöneticisi oldukları, puanlarının aritmetik ortalaması 140.70 ve standart sapmasının ise 50.30 olduğu görülmektedir. Bu ortalamalara bakıldığında, ilköğretim okullarında sosyal sermayenin iyi düzeyde, ortaöğretim okullarında ise orta düzeyde olduğu görülmektedir.

İlköğretim okul yöneticilerinin puan ortalamalarının, ortaöğretim okul yöneticilerinden yüksek olması, ilköğretim okullarında sosyal sermayenin daha yüksek bir düzeyde olduğu şeklinde yorumlanabilir. İlköğretim okullarında sınıf öğretmenliği sisteminin ağır basması, sosyal ilişkilerin oluşturduğu ortak kültürün mevcudiyetinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Norm ve değerler, iletişim, ağ paylaşımı bu ortak yaşamın yoğunluğuyla ilgili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Göre Okullardaki Sosyal Sermaye Düzeyinin Okul Türü, Okul Büyüklüğü, Cinsiyet, Eğitim Düzeyi, Yönetici Şekli ve Çalıştığı Yıl Değişkenleri Açısından Gösteren Dağılımlar

Değişkenler		N	Toplam Puanların Ortalamaları (X)	Standart Sapma (S)	N' in Yüzdesi(%)
Okul Türü	İlköğretim	166	171,9518	38,50208	% 54,8
	Ortaöğretim	137	140,7007	50,29784	% 45,2
	Toplam	303	157,8218	46,81803	%100,0
Okul	400'e kadar	107	154,1682	50,66324	% 35,3
Büüklüğü	400' de fazla	196	159,8163	44,58799	% 64,7
	Toplam	303	157,8218	46,81803	%100,0
Cinsiyet	Erkek	270	162,3815	44,57798	% 89,1
	Bayan	33	120,5152	48,69043	% 10,9
	Toplam	303	157,8218	46,81803	%100,0
Eğitim Düzeyi	Lisans	252	162,2381	44,94679	% 83,2
	Y.Lisans	49	138,5102	49,53750	% 16,2
	Doktora	2	74,5000	4,94975	% 0,7
	Toplam	303	157,8218	46,81803	%100,0
Yönetici Şekli	Müdür	97	175,8454	42,16815	% 32,0
	M.Yardımcısı	206	149,3350	46,58650	% 68,0
	Toplam	303	157,8218	46,81803	%100,0

İlköğretim İle Ortaöğretim Okullarında Sosyal Sermayenin Kullanılma Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Görüşleri Doğrultusunda İncelenmesi

Çalıştığı Yıl (Kıdemi)	1-5	68	150,7941	45,29227	% 22,4
	5-10	70	149,4143	51,37374	% 23,1
	10-15	58	166,0172	42,21021	% 19,1
	15-20	49	162,4082	46,51699	% 16,2
	20 ve yukarısı	58	164,1379	46,15818	% 19,1
	Toplam	303	157,8218	46,81803	%100,0

“Okulun Büyüklüğü” değişkenine göre bakıldığında, öğrenci sayısı 400’ e kadar olan küçük okullardan çalışmaya katılan yöneticiler, toplam yöneticilerin % 35.3’ ünü oluşturan 107 kişi, büyük okul sayılan ve öğrenci sayısı 400’ den daha fazla olan okullardan çalışmaya katılan yöneticilerin, toplam yöneticilerin % 64.7’ sini oluşturan 196 kişi olduğu; puan ortalamalarına bakıldığında ise küçük okul yöneticilerinin ortalamalarının 154.17, büyük okul yöneticilerinin ortalamalarının ise 159.82 olduğu Tablo 3’ den anlaşılmaktadır. Bu ortalamalara bakıldığında, küçük okullarda sosyal sermayenin orta düzeyde olduğu, büyük okullarda ise iyi düzeyde olduğu; ancak, büyük okul yöneticilerinin puan ortalamalarının çok az bir fark oluşturduğu, bunun da çok ayırt edici olmasa da, büyük okullarda sosyal sermaye düzeyinin daha yüksek olduğu; bununda beklentinin aksine küçük okullardan ziyade büyük okullarında sosyal sermaye unsurlarının daha etkin olduğu şeklinde anlaşılabılır.

Okullardaki sosyal sermaye düzeyine “Cinsiyet” değişkeni açısından bakıldığında, araştırmaya katılanların % 89.1’ ini oluşturan 270 kişinin erkek yönetici olduğu, geriye kalanların % 10.9’ unu oluşturan 33 kişinin de bayan yönetici olduğu; erkek yöneticilerin puan ortalamalarının 162.38, bayan yöneticilerin ise 120.52 olduğu Tablo 3’ den anlaşılmaktadır. Bu puanlardan anlaşılabacağı üzere, erkek yöneticiler okullarındaki sosyal sermaye düzeyinin iyi seviyede, bayan yöneticiler ise orta seviyede olduğunu beyan ettikleri anlaşılmaktadır. Erkek ve bayan yöneticilerin görüşleri arasında farkın olması, iki şekilde yorumlanabilir. Birinci olarak bayanların arzuladığı ve düşündüğü şekilde bir sosyal ortamın okullarda olmadığı, ikinci olarak ta, erkeklerin bayanlara göre okullardaki sosyal ortamlara ve sosyal faaliyetlere daha kolay uyum sağlayabildikleri şeklindedir.

“Eğitim Düzeyi” değişkeni açısından Tablo 3’ e bakıldığında % 83.2 ye karşılık gelen 252 yöneticinin lisans, % 16.2 ye tekabül eden 49 yöneticinin yüksek lisans ve % 0.7 ye tekabül eden 2 yöneticinin ise doktora düzeyinde eğitim gördükleri anlaşılmaktadır. Lisans mezunu yöneticilerinin puan ortalamaları 162.24, yüksek lisans mezunu yöneticilerin puan ortalaması 138.51 ve doktoralı yöneticilerin ortalaması ise 74.50 dir. Lisans mezunları sosyal sermayenin okullarında iyi seviyede olduğunu, yüksek lisans mezunlarının orta ve doktoralı yöneticilerin ise düşük düzeyde olduğunu düşündükleri puan ortalamalarından anlaşılmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça okular da sosyal sermaye düzeyinin düşük olduğu şeklinde yöneticilerin görüş beyan ettikleri; bununda okullardaki sosyal ortamların olması gerektiği şekilde olmadığı sonucunun çıkarılabileceğini düşündürmektedir. Ancak,

yöneticilerin % 83' ünün lisans mezunu olduğunu ve sosyal sermayenin okullarında iyi düzeyde olduğunu beyan ettiklerini de göz ardı etmemek gerekecektir.

“Yönetici Şekli” değişkeni açısından bakıldığında, toplam yöneticilerin % 32.0 olan 97 kişinin müdür yönetici, % 68.0' ını oluşturan 206 kişinin ise müdür yardımcısı oldukları; müdürlerin puan ortalamaları 175.85 ve müdür yardımcılarının ise 149.34 olduğu, Tablo 3' den anlaşılmaktadır. Okullardaki sosyal sermaye düzeyini okul müdürleri iyi, müdür yardımcılarını orta seviyede olarak ifade etmişlerdir. Bu durumun da, okul müdürlerinin daha fazla sosyal ortamlara girebildikleri, sosyal faaliyete katılabildikleri ve okullarını koruma eğilimlerinin daha fazla olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

“Çalışma Yılı (Mesleki Kıdemi)” 1-5 yıl arasında olanlar, toplam yöneticilerin % 22.4'ünü, 5-10 yıl arasında olanlar % 23.1'ini, 10-15 yıl arasında olanlar % 19.1'ini, 15-20 yıl arasında olanlar % 16.2' sini ve 20 yıl ve daha yukarısı olanlar ise % 19.1' ini oluşturmaktadır. Çalışma yılı değişkeni açısından tabloya bakıldığında, çalışma yılı 1-5 yıl arasında olan yöneticilerin puan ortalaması 150.79, 5-10 yıl olanların 149.41, 10-15 yıl olanların 166.02, 15-20 yıl olanların 162.41 ve 20 yıldan yukarı olanları ise 164.14 olduğu görülmektedir. Mesleki kıdemi 1-5 yıl ile 5-10 yıl olan yöneticilerin görüşlerine göre okullardaki sosyal sermaye seviyesi orta düzeyde, diğer gruplara göre ise iyi düzeydedir. Bu durumda geç yöneticilerin sosyal sermaye adına uygun ortam ve aktivitelerin okullarda yetersiz olduğunu düşündükleri sonucu çıkarılabilir.

Tablo 4: Okullardaki Sosyal Sermaye Düzeyini, Sosyal Sermayenin Unsurları Bazında Gösteren İstatistikler

Sosyal Sermayenin Unsurları	Sayı (N)	Ortalamalar (X)	Standart Sapma (Ss)
Güven	305	3,3556	1,04138
Norm ve Değerler	305	3,4141	1,09215
İlgi, Etkileşim ve Katılım	305	3,3629	1,00532
Bağlılık ve Aidiyet	305	3,3459	1,07286
Sosyal Ağlar	305	3,3064	1,01187

Tablo 4' den anlaşılacağı gibi, sosyal sermayenin unsurlarından “ Okullarda Güven” unsurunun aritmetik ortalaması 3.36, “Norm ve Değerler” unsurunun 3.41, “İlgi, Etkileşim ve Katılım” unsurunun 3.36, “Bağlılık ve Aidiyet” unsurunun 3.35 ve “Sosyal Ağlar” unsurunun ortalaması ise 3.31' dir. Bu değerlere bakıldığında, “Norm ve Değerler” unsurunun “3.40-4.19 Katılıyorum” düzeyinde, diğer dört unsur ise “2.60-3.39 Kısmen Katılıyorum” düzeyinde kaldığı görülmektedir. Bu değerlerden okullardaki sosyal sermayenin istenilen düzeyde olmadığı, her bir unsur bazında geliştirilmeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Verilerin normal dağılıma uygunluğunu Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov Testi (One Sample Kolmogorov Smirnov Test) kullanarak belirlenmiştir. Assymp.Sig. (Anlamlılık) satırındaki değerlerin istatistiksel anlamlılık hesaplamalarında sınır değeri kabul edilen 0,05'den ($P>0,05$) büyük olması incelenen faktörlerin dağılımlarının normal olduğunu göstermektedir. Bu değerlerin 0,05'den küçük

İlköğretim İle Ortaöğretim Okullarında Sosyal Sermayenin Kullanılma Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Görüşleri Doğrultusunda İncelenmesi

olması durumu, çözümlemede parametrik olmayan test yöntemlerinin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

İstatistiksel çözümlemelere geçebilmek için, aynı verilerin homojenliğinin incelenmesi gerekmektedir. Faktörlerin Homojenliği Testi (Test of Homogeneity of Variances) tablosuna bakıldığında, Sig. (Anlamlılık) sütunundaki değerlerin 0,05’den ($P>0,05$) büyük olması incelenen faktörlerin dağılımlarının homojen olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, bu ölçme aracı için parametrik test yöntemleri kullanılabilir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Unsurları Bazında “Okul Türü” Değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

Sosyal Sermaye Unsurları	Okul Türü	Sayı N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (Ss)	sd	t	p
Güven	İlköğretim	168	3,6488	,89121	303	5,723	,000
	Ortaöğretim	137	2,9959	1,10105			
Norm ve Değerler	İlköğretim	168	3,7236	,88880	303	5,765	,000
	Ortaöğretim	137	3,0344	1,19693			
İlgi, Etkileşim ve Katılım	İlköğretim	168	3,6479	,85249	303	5,765	,000
	Ortaöğretim	137	3,0135	1,06930			
Bağlılık ve Aidiyet	İlköğretim	168	3,6637	,88483	303	6,055	,000
	Ortaöğretim	137	2,9562	1,15489			
Sosyal Ağlar	İlköğretim	168	3,5959	,85769	303	5,826	,000
	Ortaöğretim	137	2,9513	1,07464			

*** $p<.001$

İlköğretim ve ortaöğretim okul yöneticilerinin sosyal sermaye unsurlarına yönelik görüşlerinde anlamlı bir farklılığın ($p<.001$) olduğu Tablo 5’ den anlaşılmaktadır. İlköğretim okul yöneticilerinin sosyal sermaye unsurları olan “Güven”, “Norm ve Değerler”, “İlgi, Etkileşim ve Katılım”, “Bağlılık ve Aidiyet” ve “Sosyal Ağlar” a yönelik görüşlerinin ortalamaları ($X= 3.65, 3.72, 3.65, 3.66, 3.60$), ortaöğretim okul yöneticilerinin görüş ortalamalarından ($X= 3.00, 3.03, 3.01, 2.96, 2.95$) daha yüksektir.

İlköğretim yöneticilerinin unsurlar bazındaki puan ortalamaları “3.40-4.19 Katılıyorum” düzeyinde olmasına rağmen, ortaöğretim yöneticilerinin bu unsurlara verdikleri puanların ortalamaları ise “2.60-3.39 Kısmen Katılıyorum” düzeyinde kaldığı; bu durumda ilköğretim okul yöneticilerinin sosyal sermaye unsurlarının kendi okullarında iyi düzeyde olduğunu söylerken, ortaöğretim okul yöneticilerinin kendi okullarındaki sosyal sermaye unsurlarının orta düzeyde olduğunu belirttikleri, Tablo 5’ den anlaşılmaktadır. İlköğretim okullarında güvenin, norm ve değerleri kabullenmenin, bağlılık ve aidiyetin, ilgi,etkileşim ve katılım ile sosyal ağların daha etkin olduğu ve okul personel ve toplumunu bir arada tutan önemli unsurlar oldukları yorumu yapılabilir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Unsurları Bazında “Okul Büyüklüğü” Değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

Sosyal Sermaye Unsurları	Okul Büyüklüğü	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (Ss)	sd	t	p
Güven	400’ e kadar	108	3,3156	1,12064	303	-,496	,620
	400’ den yukarı	197	3,3775	,99754			
Norm ve Değerler	400’ e kadar	108	3,3836	1,18556	303	,620	,719
	400’ den yukarı	197	3,4307	1,04016			
İlgi, Etkileşim ve Katılım	400’ e kadar	108	3,2208	1,03871	303	-1,835	,067
	400’ den yukarı	197	3,4408	,98047			
Bağılılık ve Aidiyet	400’ e kadar	108	3,2986	1,19454	303	-,569	,570
	400’ den yukarı	197	3,3718	1,00218			
Sosyal Ağlar	400’ e kadar	108	3,2634	1,07872	303	-,549	,583
	400’ den yukarı	197	3,3299	,97531			

p>.05

Sosyal sermayenin unsurlarının her birinde “Okul Büyüklüğü” değişkenine göre farklılık olup olmadığının belirlenmesi için hesaplanan t-Testi sonuçları Tablo 6’ da verilmiştir. Okullarda sosyal sermayenin unsurları bazında, öğrenci mevcudu 400’ e kadar olan küçük okullar ile öğrenci mevcudu 400’den yukarı olan büyük okulların yöneticilerinin görüşleri arasında anlamlı bir farkın (p>.05) olmadığı görülmektedir.

Tablo 6’ dan anlaşılabileceği üzere, öğrenci mevcudu 400’ e kadar olan küçük okul yöneticileri sosyal sermayenin unsurlarına verdikleri puan ortalamaları sırasıyla 3.3156, 3.3836, 3.2208, 3.2986 ve 3.2634; büyük okul yöneticilerinin verdikleri puan ortalamaları ise 3.3775, 3.4307, 3.4408, 3.3718 ve 3.3299 dur. Küçük okul yöneticilerinin bütün unsurlara verdikleri puanlarının “2.60-3.39 Kısmen Katılıyorum” düzeyinde, orta seviyede olduğu, büyük okul yöneticilerinin ise “Okul Örgütünde Norm ve Değerler” unsuru ile “Okul Örgütünde İlgi, Etkileşim ve Katılım” unsurlarında “3.40-4.19 Katılıyorum” düzeyinde görüş belirtirken, diğer unsurlarda orta düzeyde kalmaktadır. Bu durumda büyük okul yöneticilerinin kendi okullarındaki sosyal sermaye unsurlarının, diğer okullardan pek farklı olmadığını düşündükleri yorumuna ulaşılabilir.

Tablo 7: Araştırmaya Katılan İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Unsurları Bazında “Cinsiyet” Değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

Sosyal Sermaye Unsurları	Cinsiyet	Sayı (N)	Art. Ort. (X)	Std.Sap. (Ss)	sd	t	p
Güven	Erkek	272	3,4571	1,00158	303	5,085	,000
	Bayan	33	2,5185	,99833			
Norm ve Değerler	Erkek	272	3,5226	1,02947	303	5,191	,000
	Bayan	33	2,5195	1,19620			
İlgi, Etkileşim ve Katılım	Erkek	272	3,4590	,96268	303	4,975	,000
	Bayan	33	2,5711	1,01378			
Bağlılık ve Aidiyet	Erkek	272	3,4352	1,03184	303	4,291	,000
	Bayan	33	2,6098	1,13655			
Sosyal Ağlar	Erkek	272	3,3938	,96595	303	4,464	,000
	Bayan	33	2,5859	1,10668			

***p<.001

Okullarda sosyal sermayenin unsurlar bazında “Cinsiyet” değişkenine göre yöneticilerin görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın (p<.001) olduğu Tablo 7’ den anlaşılmaktadır. Cinsiyet değişkeni açısından sosyal sermayenin unsurlarına bakıldığında, erkek yöneticilerin unsurlara verdikleri puan ortalamaları sırasıyla (X=3.4571, 3.5226, 3.4590, 3.4552 ve 3.3938) iken; bayan yöneticilerin puan ortalamaları (X= 2.5185, 2.5195, 2.5711, 2.6098 ve 2.5859) şeklindedir. Erkek yöneticilerin bütün unsurlara “3.40-4.19 Katılıyorum” düzeyinde puan verdikleri halde, bayan yöneticiler “Bağlılık ve Aidiyet” unsuruna “2.60-3.39 Kısmen Katılıyorum” düzeyinde, diğer unsurlara ise “1.80-2.59 Katılmıyorum” düzeyinde puan verdikleri Tablo 7’ den anlaşılmaktadır. Bu ortalamalardan bayan yöneticilerin, okullarda güven, norm ve değerler, ilgi, etkileşim ve katılım, bağlılık ve aidiyet ile sosyal ağların yeterli seviyede olmadığını düşündükleri, erkeklerin ise buna katılmadığı yorumuna ulaşılabilir.

Tablo 8: Araştırmaya Katılan İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Unsurları Bazında “Eğitim Düzeyi” Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Sosyal Sermaye Unsurları	Eğitim Düzeyi	Sayı (N)	Art. Ort. (X)	Std. Sap. (Ss)	sd	t	p
Güven	Lisans	254	3,4471	1,01444	303	3,487	,001
	Lisans Üstü	51	2,8998	1,06394			
Norm ve Değerler	Lisans	254	3,5118	1,04762	303	3,555	,000
	Lisans Üstü	51	2,9272	1,18679			
İlgi, Etkileşim ve Katılım	Lisans	254	3,4506	,95163	303	3,461	,001
	Lisans Üstü	51	2,9261	1,15271			
Bağlılık ve Aidiyet	Lisans	254	3,4365	1,03799	303	3,347	,001
	Lisans Üstü	51	2,8946	1,13891			
Sosyal Ağlar	Lisans	254	3,4046	,98301	303	3,871	,000
	Lisans Üstü	51	2,8170	1,02097			

***p<.001, **p<.01

Okullardaki sosyal sermaye düzeyinin, unsurlar bazında “Eğitim Düzeyi” değişkeni açısından da incelenmiştir. Eğitim Düzeyi değişkeni açısından bakıldığında, eğitimleri lisans ve lisans üstü seviyesindeki okul yöneticilerinin görüşleri arasında anlamlı ($p<.001$ ve $p<.01$) bir farklılığın olduğunu gösteren t-Testi sonuçları Tablo 8’de görülmektedir.

“Eğitim Düzeyi” değişkeni açısından bakıldığında lisans mezunu yöneticilerin “3.40-4.19 Katılıyorum” düzeyinde, lisansüstü olanların “2.60-3.39 Kısmen Katılıyorum” düzeyinde puan verdikleri anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan yöneticilerin büyük bir çoğunluğunu oluşturan lisans mezunu yöneticilerin okullardaki sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğunu ve bu sermayenin etkili kullanılabildiğini görüşleriyle ortaya koyarken, lisans üstü mezunu yöneticilerin bu görüşte olmadıkları ve bunun okullarda daha az gerçekleştiğini düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan yöneticilerin okullarındaki sosyal sermaye unsurlarına karşı beklentilerinin yüksek ve duyarlılıklarının daha hassas olduğu söylenebilir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan İlköğretim ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Unsurları Bazında “Yönetici Şekli” Değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

Sosyal Sermaye Unsurları	Yönetici Şekli	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (X)	Standart Sapma (Ss)	sd	t	p
Güven	Müdür	98	3,7710	,93867	303	5,044	,000
	M.Yardımcısı	206	3,1516	1,02887			
Norm ve Değerler	Müdür	98	3,8265	,96548	303	4,762	,000
	M.Yardımcısı	206	3,2108	1,09305			
İlgi, Etkileşim ve Katılım	Müdür	98	3,6680	,89935	303	3,757	,000
	M. Yardımcısı	206	3,2140	1,02283			
Bağlılık ve Aidiyet	Müdür	98	3,7309	,99375	303	4,488	,000
	M. Yardımcısı	206	3,1578	1,06209			
Sosyal Ağlar	Müdür	98	3,6814	,92710	303	4,629	,000
	M. Yardımcısı	206	3,1246	1,00442			

*** $p<.001$

“Yönetici Şekli” değişkeni açısından okullardaki sosyal sermayenin unsurlarına bakıldığında, müdür yöneticiler ile müdür yardımcılarının görüşleri arasında anlamlı bir farkın ($p<.001$) olduğu görülmektedir. Tablo 9’a bakıldığında müdür yöneticilerin unsur bazında verdikleri puan ortalamalarının “3.40-4.19 Katılıyorum” düzeyinde, müdür yardımcılarının ise “2.60-3.39 Kısmen Katılıyorum” düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Müdür yardımcıları sosyal sermaye unsurlarının okullarında etkin olduğu ve okul kültürünün oluşmasında orta düzeyde etkili olduğu görüşüyle daha gerçekçi olmaya çalışmalarına rağmen, okul müdürlerinin biraz daha korumacı bir tutum sergiledikleri yorumu yapılabilir.

Çalışmaya katılan ilköğretim ve ortaöğretim okul yöneticilerinin sosyal sermayenin unsurları bazında “Çalıştığı Yıl (Kıdem)” değişkenine göre, Tek Yönlü

Varyans Analizi (ANOVA) sonuçlarının .05 seviyesinde ($p>.05$) anlamsız bulunmuştur. Değişkenler arasındaki farkın hangi değişkenden kaynaklandığının bulunmasına yardım eden Post Hoc Testlerinden (Post Hoc Tests) çoklu karşılaştırmalarda anlamlılığı ölçen Tukey HSD testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları anlamsız çıktığı için değerlendirilememiştir

Okullardaki sosyal sermayeye unsurlar bazında bakıldığında, her bir çalışma yılı aralığında bulunan yöneticilerin unsur bazındaki görüş ortalamalarının yüksek olduğu, bu durumun da okullardaki sosyal sermayenin iyi durumda olduğunu gösterdiği; ancak, okul yöneticilerinin görüşlerine göre, okullarındaki sosyal sermayenin unsur bazında değerlendirilmesinde, çalışma yılının anlamlı bir farklılığa yol açmadığı anlaşılmaktadır.

“Mesleki Kıdem” değişkeni açısından bakıldığında 1-5 yıl, 5-10 yıl ve bir unsur hariç, 20 yıl ve üzeri arasında çalışan yöneticilerin unsur bazında verdikleri puan ortalamaları “2.60-3.39 Kısmen Katılıyorum” düzeyinde, 10-15 yıl ile 15-20 arasında çalışan yöneticilerin unsur bazında verdikleri puan ortalamaları “3.40- 4.19 Katılıyorum” düzeyindedir. Genç yöneticilerin unsur bazında da okullarındaki sosyal sermayenin orta seviyede olduğunu düşünmelerine karşı 10-20 yıl arası çalışan kıdemli yöneticiler, iyi seviyede olduğu yönünde görüş beyan etmektedirler. İlginç olan bir durum ise, kıdemi 20 yıl ve üstü olan yöneticilerinde genç yöneticiler ile benzeşen düşüncelere sahip olmalarıdır.

Genel olarak bakıldığında, hem toplam puan ortalamaları ve hem de sosyal sermayenin unsurları bazında, okullardaki sosyal sermaye düzeyinin, her ne kadar bazı yöneticiler iyi düzeyde ve bazılarının ise düşük düzeyde olduğunu beyan etseler de, genel olarak orta düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, okullarda sosyal sermayenin unsur bazında gelişmesi ve yerleşmesi için okul yöneticilerinin daha fazla gayret göstermelerinin gerektiği çıkarımı yapılabilir.

Sonuç ve Tartışma

Yirmi birinci yüzyıl bilgi toplumuna geçiş süreciyle, her alanda değişim ve gelişmeler olduğu gibi “toplumsal değişimin odak noktasını oluşturan eğitim örgütlerinde de bu hızlı değişim etkili olmakta”(Çelik,1995), buna bağlı olarak okul yönetiminde de gelişmeler yaşanmaktadır. Klasik yönetim anlayışından, çağın paradigmalarını dikkate alan ve yeni değerleri kabul edip, yönetim süreçlerinde uygulamaya koyan bir yönetim anlayışına gelinmiştir. Araştırma konusu olan sosyal sermaye, günümüz ve geleceğin okul örgütlerinin en değerli zenginlik kaynakları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada sosyal sermayenin okul yöneticileri açısından okullarda ne düzeyde olduğu ve ne şekilde farklılaştığı, bazı değişkenler bazında ortaya konulmuştur. Araştırmada yapılan analiz ve testler kapsamında elde edilen sonuçlar şunlardır.

Sosyal sermayeye genel olarak bakıldığında okullardaki sosyal sermayenin istenilen düzeyde olmadığı, her bir unsorda geliştirilmeye ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Devamoğlu (2008) yapmış olduğu çalışmada bu bulguyu destekleyerek

“Türkiye’ de sosyal sermaye stokunun genel olarak düşük olduğunu” ortaya koymuştur. Türk toplumu, iş çevreleri, Türk gençliği ve eğitim kurumları üzerine yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Töremen, 2004; Erdoğan, 2005; Özen ve Aslan, 2006; Çalışkan ve Meçik, 2009).

“Okul Türü” değişkenine göre ilköğretim ve ortaöğretim okul yöneticilerinin sosyal sermaye unsurlarına yönelik görüşlerinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu; ilköğretim okullarında sosyal sermayenin iyi düzeyde, ortaöğretim okullarında ise orta düzeyde olduğu görülmektedir. Ortaöğretim okullarına nazaran, ilköğretim okullarında güvenin, norm ve değerleri kabullenmenin, bağlılık ve aidiyetin, etkileşim ve katılım ile sosyal ağların daha etkin olduğu ve okul personel ve toplumunu bir arada tutan önemli unsurlar oldukları düşünülmektedir.

Okullarda sosyal sermayenin unsurlar bazında “Cinsiyet” değişkenine göre erkek ve bayan okul yöneticilerin görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Bayan yöneticilerin okullarda güven, norm ve değerler, ilgi, etkileşim ve katılım, bağlılık ve aidiyet ile sosyal ağların yeterli seviyede olmadığını düşündükleri, erkeklerin ise buna katılmadığı anlaşılmaktadır. Ersözlü (2008), öğretmen görüşlerinden hareketle, okullardaki sosyal sermaye düzeylerinin cinsiyete göre değiştiğini ve ortanın biraz üzerinde olduğunu” belirterek, bu sonucu destekler nitelikte bir bulguya ulaşmıştır.

Okullardaki sosyal sermaye düzeyinin, unsurlar bazında “Eğitim Düzeyi” değişkeni açısından incelendiğinde; lisans ve lisans üstü seviyesindeki okul yöneticilerinin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. “Eğitim Düzeyi” değişkeni açısından, lisans mezunu yöneticiler sosyal sermayenin okullarında iyi seviyede, lisans üstü mezunu yöneticiler ise orta seviyede olduğunu düşünmektedirler. Araştırmaya katılan yöneticilerin büyük çoğunluğunu oluşturan lisans mezunu yöneticilerin okullardaki sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğunu ve bu sermayenin etkili kullanılabildiğini görüşleriyle ortaya koyarken, lisans üstü mezunu yöneticilerin bu görüşte olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan yöneticilerin okullarındaki sosyal sermaye unsurlarına karşı beklentilerinin yüksek ve duyarlılıklarının daha hassas olduğu düşünülmektedir.

“Yönetici Şekli” değişkeni açısından okullardaki sosyal sermayenin unsurlarına bakıldığında, okul müdürleri ile müdür yardımcılarının görüşleri arasında anlamlı bir farkın olduğu bulunmuştur. Okullardaki sosyal sermaye düzeyini okul müdürleri iyi, müdür yardımcılar orta seviyede bulduklarını ifade etmişlerdir. Müdür yardımcılar sosyal sermaye unsurlarının okullarında etkin olmakla beraber, okul kültürünün oluşmasında orta düzeyde etkili olduğu görüşüyle daha gerçekçi olmaya çalışmalarına rağmen, okul müdürlerinin biraz daha korumacı bir tutum sergiledikleri anlaşılmaktadır.

Çalışmaya katılan ilköğretim ve ortaöğretim okul yöneticilerinin sosyal sermayenin unsurları bazında “Çalıştığı Yıl-Kıdem” değişkenine göre, görüşleri arasındaki fark anlamsız bulunmuştur. Okullardaki sosyal sermayeye unsurlar bazında bakıldığında, her bir çalışma yılı aralığında bulunan yöneticilerin unsur

bazındaki görüş ortalamalarının yüksek olduğu, bu durumun da okullardaki sosyal sermayenin iyi durumda olduğunu işaret ettiği; ancak, okullarındaki sosyal sermayenin unsur bazında değerlendirilmesinde, çalışma yılının anlamlı bir farklılığa yol açmadığı anlaşılmaktadır.

Öneriler

Araştırmada ulaşılan sonuçlara bağlı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir.

Okullardaki sosyal sermayenin istenilen düzeyde olmadığı, her bir unsur bazında geliştirilmeye ihtiyaç duyulduğu; özellikle sosyal sermayenin “Güven”, “Etkileşim ve Katılım”, “Bağlılık ve Aidiyet” ve “Sosyal Ağlar” unsurları bazında geliştirilmeleri;

İlköğretim ve ortaöğretim okullarında, yöneticiler açısından ilköğretim okulları lehinde olan sosyal sermaye ile unsurlarının farkındalık ve kullanım düzeyine, ortaöğretim okullarının da ulaştırılması; Sosyal ve alt bileşenleri olan güven, norm ve değerler, ilgi, etkileşim ve katılım, sosyal ağlar, bağlılık ve aidiyetin okullarda farkındalık ve kullanım düzeyi, bayan yöneticilerin öneri ve isteklerine göre geliştirilmesi;

Okullardaki yöneticilerin büyük çoğunluğunu oluşturan lisans mezunu yöneticilerin görüşlerinin önemi yadsınamaz. Ancak, yüksek lisans ve doktoralı okul yöneticilerinin sosyal sermaye ile unsurlarının farkındalık ve kullanım düzeyine yönelik görüşlerinin de dikkate alınması;

Okul müdürlerinin lider yönetici pozisyonu ile kurumlarını daha iyi tanıdıkları düşünülmektedir. Bununla beraber, müdür yardımcılarının okullardaki sosyal sermaye ile unsurlarının farkındalık ve kullanım düzeyine yönelik görüşlerinin de gerçekçi olabileceği, bu nedenle bu görüşlerin de önemsenmesi; okul için yararlı olabilir.

Kaynakça

Ada, Ş. ve Şahin, C. (2007). “Özerk İlköğretim Okul Modeli”. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 341-355.

Alpar, R. (2010). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Altan, R. (2007). “Sosyal Sermaye Ve Kalkınma”. *Türk İdare Dergisi*, 455, 223-229.

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma;Teori-Politika-Uygulama*. Trabzon: Derya Kitapevi Yayınları.

Bourdieu, P. (1986). “The Forms of Capital”, John G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood Press,241-258.

Bourdieu, P. (1989). “Social Space and Symbolic Power”, *Sociological Theory*, 7(1), 14-25.

Büyükoztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Canbey Özgüler, V. (2006). *Bilişim Teknolojileri (Bit) ve Sosyal Sermaye*. Eskişehir: Nisan Kitapevi.

Cohen, D. ve Prusak, L. (2001). *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi*. (Çev. A. Kardam), İstanbul: MESS Yayınları.

Coleman, J. S. (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.

Coleman, J. S. (1990). *Equality and Achievement in Education*, Boulder: Westview Press.

Coleman, J. S. (1994). *Foundations of Social Theory*, Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Çalışkan, Ş. ve Meçik, O. (2009). "Sosyal sermayenin oluşumunda ve radikalleşmenin önlenmesinde eğitimin rolü", <http://www.deuiktisat.org/Files/7090ef02-4d11-419d-9990-e142d3c746a4.pdf>

(Erişim Tarihi: 23.03. 2010).

Çelik, V. (1995). "Küreselleşme Sürecinde Avrupa'da Eğitim Yönetimi". *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 1(4), 557-568.

Çelik, V. (2000). *Okul Kültürü ve Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Devamoğlu, S. (2008). *Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye'de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Dika, S.L. and Singh, K. (2002). "Applications of Social Capital in Educational Literature: A Critical Synthesis", *Review of Educational Research*, 72(1), 31-60.

Dinda, S. (2008). "Social Capital in the Creation of Human Capital and Economic Growth: A Productive Consumption Approach", *The Journal of Socio-Economics*, 37(5), 2020-2033.

Ekinci, A. (2008). *Genel Liselerdeki Sosyal Sermaye Düzeyinin ÖSS Başarısına Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Erdoğan E. (2005). *Sosyal sermaye, güven ve Türk gençliği*. www.urbanhobbit.net/PDF/ (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2009).

Ergün, M. *Bilimsel Araştırma Teknikleri*.

Web:<http://www.egitim.aku.edu.tr/yontem.htm> (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2010).

Ersözlü, A. (2008). *Sosyal sermayenin ortaöğretim kurumlarında görev yapan Öğretmenlerin iş doyumuna etkisi (Tokat ili örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye*. (Çev.B. Bilgen, B. Şen), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fukuyama, F. (2000). Büyük Çözülme, İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşumu. (Çev. Z. Avcı, A.T.Aydemir), İstanbul: Sabah Kitapları.

Grootaert, C. and Van Bastelaer, T. (2002). *Understanding and Measuring Social Capital: A Multidisciplinary Tool For Practitioners*. Washington DC: World Bank Publications.

Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 4.Basım Ankara: ISBN 975.

Köycü, E. (2010). *Araştırma Modelleri*. (Erişim Tarihi: 13.11. 2010).
<http://www2.aku.edu.tr/~gocak/2007dersnot/egitimbilimleri/>

Krishna, A. and Uphoff, N. (2002). *Mapping And Measuring Social Capital Through Assessment Of Collective Action To Conserve And Develop Watersheds In Rajasthan-India, Role Of Social Capital In Development: An Empirical Assessment*. C. Grootaert,(Ed.), West Nyack, New York: Cambridge University Press.

Lin, N. (1999a). "Building A Network Theory Of Social Capital". *Connections*, 22(1), 28-51.

Naktiyok, A. ve Küçük, O. (2003). "İşgören (İç Müşteri)Ve Müşteri (Dış Müşteri) Tatmini, İşgören Tatmininin Müşteri Tatmini Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17, 225-243.

Öğüt, A. ve Erbil, C. (2009). *Sosyal Sermaye Yönetimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Özen, Ş. ve Aslan, Z. (2006). "İçsel Ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi Ve Ticaret Merkezi (Ostim) Örneği", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (12), 130-161.

Putnam, R. (1993a). *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton.

Putnam, R. (1995b). Tuning in Tuning Out: The Strange Disappearance of Social capital in America, *Political Science and Politics*, 28(4), 664-683.

Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, New York.

Putnam, R. (2004). *Education, Diversity, Social Cohesion and Social Capital*, Meeting of OECD Education Ministers Report. 18-19 March, Dublin.
<http://www.oecd.org>, (Erişim Tarihi: 17.09.2013).

Şan, M.K. (2007). "Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği". *Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management*, 2(1), Spring, 70-95.

Töremen, F. (2002). "Okullarda Sosyal sermaye: Kavramsal Bir Çözümleme", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(32), 568-585.

Töremen, F. (6-9 Temmuz 2004). *İlköğretim Okullarının Sahip Oldukları Sosyal Sermaye Konusunda Öğretmen Görüşleri (Elazığ İli Örneği)*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında Sunulmuş Bildiri, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.Web: http://www.pegema.net/dosya/dokuman_387.pdf (Erişim Tarihi: 20.03. 2010).

Tüylüoğlu, Ş.(2006). "Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması". *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 6(12), 14-60.